

© 2008 Karel van Delft, Merijn van Delft

Eerste druk, 2008

ISBN 978-90-79760-01-5

'Schaaktalent ontwikkelen' is een uitgave van KVDC

KVDC is gevestigd in Apeldoorn en bereikbaar via www.kvdc.nl

Foto omslag: Trainingssessie Jeugd Ontmoet Meesters door grootmeester
Artur Joesoepov. Foto Fred Lucas: www.fredlucas.eu

Layout: Henk Vinkes

Druk: Koninklijke Wöhrmann, Zutphen

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord Artur Joesoepov

Inleiding

A - COACHING

A1 Topsport

A1.1 Vormende waarde	17
A1.2 Tijdsinvestering	17
A1.3 Prestatievermogen	17
A1.4 Talent	18
A1.5 Motivatie	18

A2 Sociale omgeving

A2.1 Psychologie	20
A2.2 Persoonlijke ontwikkeling	20
A2.3 Coach	21
A2.4 Rol van ouders	22

A3 Technieken

A3.1 Doelen stellen	24
A3.2 Trainingsprogramma	25
A3.3 Dagboek	27
A3.4 Analysevragenlijst	27
A3.5 Tom Poes verzin een list!	28
A3.6 Experimenteren	29
A3.7 Inzicht via een spelletje	30
A3.8 Vuistregels en ezelsbruggetjes	31

A4 Vaardigheden

A4.1 Zelfmanagement	31
A4.2 Mentale training	33
A4.3 Fysieke factoren	34
A4.4 Schaakdenken	35
A4.5 Creativiteit	37
A4.6 Concentratie	39
A4.7 Flow	40
A4.8 Spanning	40
A4.9 Tijdsindeling	41
A4.10 Objectiviteit	44
A4.11 Psychologische trucs	44
A4.12 Ontwikkelingsproces	45
A4.13 Blunders voorkomen	46
A4.14 Non-verbaal gedrag	46

A5 Varia	
A5.1 Schaken als leervak op de basisschool	47
A5.2 Jeugd bij volwassenen	48
A5.3 Vrouwenschaak	49
A5.4 Biografieën en interviews	49

B - TRAINING

B1 Trainingen opzetten

B1.1 Structuur en cultuur	51
B1.2 Computer en internet	51
B1.3 Individuele trainer	52
B1.4 Mentor	52
B1.5 Gasttrainers	52
B1.6 Self fulfilling prophecy en selectie	53
B1.7 Jeugdschaker als trainer	54
B1.8 Trainingspartners	54
B1.9 Teamtraining	55

B2 Didactiek

B2.1 Introductie	55
B2.2 Trainingsgroep	56
B2.3 Trainer	56
B2.4 Trainingsplan	57
B2.5 Motivatie om te leren	57
B2.6 Inhoud	58
B2.7 Werkvormen	58
B2.8 Studieomgeving	60
B2.9 Duur en frequentie	60
B2.10 Orde	60
B2.11 Ondersteunende activiteiten en hulpmiddelen	60

B3 Trainingsonderdelen

B3.1 Tactiek	61
B3.2 Strategie	62
B3.3 Opening	65
B3.4 Middenspel	66
B3.5 Eindspel	66
B3.6 Becomentarieerde partijen	67
B3.7 Variantenberekening	68
B3.8 Eindspelstudies	70

B4 Partijen spelen

B4.1 Toernooien bezoeken	71
B4.2 Speeltijd	72
B4.3 Begeleiding tijdens toernooien	72
B4.4 Voorbereiden	73
B4.5 Spelen	75

B4.6 Analyseren	75
B4.7 Voorbeeldanalyses	79
B5 Trainingsmiddelen	
B5.1 Computerprogramma's	89
B5.2 Databases met eigen partijen en stellingen opbouwen	89
B5.3 Gevaren van de computer	92
B5.4 Schaaktijdschriften	92
B5.5 Schaakboeken	92
B5.6 Grasduinen	93
B5.7 Schaakfilms	93
B5.8 Schaakcd-roms en dvd's	93
B5.9 Internetsites	94
B5.10 Schaken op internet	94
B6 Trainingsvormen	
B6.1 Pionnenstructuur	94
B6.2 Zevenkolommen-notatie	95
B6.3 Correspondentieschaak	95
B6.4 Zettenreeks visualiseren	96
B6.5 Thematoernooi	97
B6.6 Partijquiz	97
B6.7 Trainingstienkamp	98
B6.8 Schaakpuzzels	100
B6.9 Psychologische tips	100
B6.10 Simultaan	100
B6.11 Wedstrijdje tactiek oefenen	102
B6.12 Talentendag	103
B6.13 Schaakvarianten	105
B6.14 Sprookjesboeken	105
B6.15 Winnaar blijft zitten	106
B7 Varia	
B7.1 Maandagavondtraining	106
B7.2 SBSA	109
B7.3 Twee- of driedimensionaal trainen	111
B7.4 Trainen met Dvoretsky	112
C - ORGANISATIE & COMMUNICATIE	
C1 Organisatie	
C1.1 Topsport en breedtesport	115
C1.2 Schaakvereniging of stichting	116
C1.3 Beleidsplan	118
C1.4 Kosten	118
C1.5 Vrijwilligers	118
C1.6 Jaarkalender	119
C1.7 Evalueren, second opinion	119

C2 Communicatie	
C2.1 Belang van communicatie	120
C2.2 Enquête	121
C2.3 Perscontacten	122
C2.4 Persbericht	122
C2.5 E-mailberichten	122
C2.6 Site	123
C2.7 Folder, affiche	124
C2.8 Cd-rom of dvd maken	124
C2.9 Clubblad	124
C2.10 Sponsors	125
C2.11 Publieksexplicatie	125
C2.12 Schaakkrant	126
C2.13 Kraampje op markt of festival	129
C3 Toernooien en evenementen	
C3.1 Weekeindtoernooi	130
C3.2 Snelschaaktoernooi en rapidtoernooi	130
C3.3 Toernooidraaiboek	134
C3.4 Schaakfestival	134
C3.5 Schaakfeest	135
C4 Jeugdschaak	
C4.1 Schoolschaakclub	135
C4.2 Scholencompetitie	136
C4.3 Jeugdschaaktoernooien	136
C4.4 Schaakkamp	136
C5 Varia	
C5.1 Creatief Toernooi	137
C5.2 The Chess Experience	138
C5.3 Apeldoornse schaak-3-daagse	139
C5.4 JOM	143
C5.5 Kampioenenmatch met publiekscommentaar	146
C5.6 Stichting Lightning Chess	146
D - INTERVIEWS	
D1 David Bronstein	149
D2 Loek van Wely	153
D3 Artur Joesoepov	158
D4 Jan Timman	161
D5 Rob Hartoch	165
E - BIJLAGEN	
E1 Analysevragenlijst	169
E2 Puntenformulier JOM 2005	174
E3 Aandachtspunten voor gesprek over (zelf)training	176

E4 Lijst psychologische tips	177
E5 Trefwoorden opzet toernooi	182
E6 Draaiboek weekeindtoernooi	183
E7 Onderwerpen voor een ouderbijeenkomst	199
E8 Studiegids SBSA-jeugdtraining	200
E9 Project SBSA Jeugdacademie in Apeldoorn	206
E10 Trainen met diagrammen of bordstellingen	214
E11 Taken teamleider	219
E12 Enquête jeugdafdeling De Schaakmaat	220
F – LEXICON	231

Voorwoord Artur Joesoepov

De eerste keer dat ik hoorde over schaakactiviteiten in Apeldoorn was toen mijn schaakmentor Mark Dvoretzky mij aanraadde de plaats te bezoeken. In 1999 kreeg ik een telefoontje van Karel van Delft, die me uitnodigde voor enkele schaaklessen. Het was de eerste, maar niet de laatste keer, dat ik in Karels huis verbleef. Zijn zoon Merijn, nu een internationaal meester, woonde de workshops natuurlijk ook bij.

Ik sliep in de zogeheten Bronstein suite, een kleine slaapkamer waarin David Ionovich Bronstein ooit enkele nachten heeft gelogeed. De schaakatmosfeer in het huis was indrukwekkend. Op de een of andere manier had ik het gevoel dat zich in elke hoek van het huis een schaker bevond, omdat veel jonge schakers die trainingen volgden ook bij Karel thuis verbleven. Ik was onder de indruk van het Apeldoornse schaakconcept: jonge spelers leerden niet alleen schaakideeën van een grootmeester, Karel vroeg hen ook zelf schaaklessen te geven aan Apeldoornse kinderen!

De sfeer beviel me zo goed dat ik probeerde om Apeldoorn jaarlijks te bezoeken. De volgende gelegenheid was de zogeheten 'Chess Experience' week, waarin jeugdteams van Duitsland, Israël en twee uit Nederland tegen elkaar speelden en lessen volgden bij Mark Dvoretzky, Yochanan Afek en mij. Later begon ik zelfs te spelen voor het locale team Schaakstad Apeldoorn.

Onlangs, na bijna tien jaar vriendschap, bekeken we oude foto's in een fotoalbum. Ik was blij verrast toen ik zag dat veel van onze studenten uit de eerste trainingssessies nu sterke spelers en zelfs grootmeester zijn geworden. Om een paar namen te noemen: Jan Gustafsson, Daniel Stellwagen en Sipke Ernst.

In dit boek tref je veel ideeën aan over de ontwikkeling van schaaktalenten en het creëren en stimuleren van een locale schaakcultuur. Karel en Merijn leggen hun visie uit en delen hun ervaringen met het trainen van jonge talenten, coachen van hun pupillen, organiseren van schaakevenementen alsook het communiceren met en informeren van het schaakpubliek.

De lezers treffen veel nuttige onderwerpen aan en krijgen een antwoord op veel praktische vragen: wat is de rol van ouders, hoe stimuleer je creativiteit, hoe ontwikkel je zelfmanagement, hoe analyseer je eigen partijen en zelfs hoe je een weekeindtoernooi organiseert.

Karel heeft vele jaren met jonge kinderen gewerkt en geeft in dit boek veel tips voor coaches. Het deel van het boek waarin Karel enkele grootmeesters en trainers interviewt over manieren om schaaktalent te ontwikkelen, bevalt me. Karel en Merijn kijken niet alleen naar technische trainingsmethoden, maar zij bestuderen ook de psychologische aspecten van coaching.

Het unieke aan de Apeldoornse schaakcultuur is dat iedereen betrokken wordt bij de schaakactiviteiten: van beginners tot grootmeesters! Dit wordt weerspiegeld

in de wekelijkse SBSA e-mailberichten die meer dan 600 schakers ontvangen. Er zijn enkele goede traditionele evenementen in Apeldoorn, zoals Jeugd Ontmoet Meesters, die bijdragen aan de lokale populariteit van schaken.

Karel is de motor achter de Apeldoornse schaakcultuur en zijn praktische adviezen kunnen erg bruikbaar zijn voor schaakorganisatoren. Omdat hij zelf een schaakouder is, kent Karel alle problemen die ouders ondervinden als ze hun kinderen willen helpen op de moeilijke weg naar zelfverbetering.

Dit boek beveel ik sterk aan aan schaaktrainers, schaakouders en schaakorganisatoren. En natuurlijk aan de schaaktalenten zelf!

GM en FIDE Senior Trainer Artur Joesoepov

Inleiding

Hoe ontwikkel je schaaktalent en een plaatselijke schaakcultuur? In dit boek bespreken we onderwerpen op het gebied van coaching, training, organisatie en communicatie. Het boek is het verslag van een ontdekkingsreis, een zoektocht met misleunen, successen en steeds weer boeiende ontmoetingen met talloze schakers.

Die reis begon in 1990 toen Merijn van Delft op elfjarige leeftijd met een schoolteam mee mocht doen aan het Apeldoorns schoolschaakkampioenschap. De spelregels had hij eerder op zesjarige leeftijd van zijn vader Karel geleerd. Dat gebeurde zaterdag in een bruin café, na het boodschappen doen op de markt. Bloedstollend was het gevecht op het scholenkampioenschap tegen de vijf jaar jongere Marijn Visschedijk. Merijn wist een toreneindspel met een pion minder op remise te houden. We konden toen niet vermoeden dat beiden later nationaal jeugdkampioen zouden worden.

Deze ervaring smaakte naar meer. Merijn wilde beter leren schaken en Karel verdiepte zich in sportpsychologie en het organiseren van trainingen. Merijn werd lid van de Apeldoornse vereniging De Schaakmaat, maar de interne jeugdcompetitie op zaterdagmorgen was moeilijk te combineren met voetbal. Thuis oefende Merijn tactiek met boekjes van de Stappenmethode. Karel vormde een trainingsgroepje dat bestond uit Merijn en een groepje vriendjes. Een van de eerste studieonderwerpen was het boek 'Oordeel en Plan' van Euwe. Met de Apeldoornse meervoudig Nederlands jeugdkampioen Marc Jonker analyseerde Merijn enkele jaren eenmaal per week een uur zijn eigen partijen. Merijn bezocht veel toernooien.

Omdat meer Apeldoornse jeugdschakers wilden trainen zetten Marc Jonker, Renate Limbach (helaas jong overleden) en Karel van Delft een jeugdtraining op, die zo'n vijf jaar zou bestaan. Er ontstonden contacten met (groot)meesters en andere sterke schakers, die in Apeldoorn trainingen gaven en vaak bleven logeren. We hadden gasten uit Wit-Rusland, China, Rusland, Oekraïne, Hongarije, Israël, Uzbekistan, Engeland, Duitsland, Georgië, Polen en nog een paar landen. Die contacten werden makkelijk gelegd. Tijdens een WK in Groningen leidde een gesprekje met Dvoretzky tot een mailwisseling en clubgenoot Baruch Kolthoff had tijdens het bevrijdingstoernooi van Wageningen een praatje gemaakt met Bronstein. Veel topschakers bleken gewone mensen met een telefoonnummer of een e-mailadres.

Met onder meer David Bronstein, Loek van Wely, Mark Dvoretzky en Artur Joesoepov werd gesproken over ontwikkelen van schaaktalent. Een aantal gesprekken vond plaats in de vorm van een interview. Karel had het idee dat die interviews zouden bijdragen aan het ontwikkelen van een veelzijdige locale schaakcultuur en dat jeugdschakers gestimuleerd zouden worden door contacten met topschakers. Met veel sterke schakers werd veelvuldig gesproken. Zeker ook met Yochanan Afek die talrijke trainingen verzorgde en zijn rijke ervaring graag met Apeldoornse trainers en organisatoren heeft gedeeld. Voor Merijn bleven de resultaten niet uit. Hij werd op 16-jarige leeftijd Nederlands jeugdkampioen in zijn leeftijdsklasse en in 2003 internationaal meester.

In 1998 richtten Cees Visser, Merijn van Delft en Karel van Delft Stichting Bevorderen Schaken Apeldoorn (SBSA) op. Dat leidde tot talrijke initiatieven. Een aantal activiteiten noemen we in dit boek. De stichting werkt nauw samen

met Apeldoornse schaakverenigingen en schoolschaakclubs. SBSA ondersteunde het initiatief van de verenigingen SVA en ASG om te fuseren tot Schaakstad Apeldoorn. Die krachtenbundeling en sponsorwerving bracht een team op de been dat op het hoogste niveau aan de nationale competitie kan meedoen. Karel was zes jaar teamcaptain en Merijn vier jaar. Uitgangspunt is dat ongeveer de helft van de spelers Apeldoornse is en dat spelers van buitenaf ook deelnemen aan lokale toernooien en jeugdtrainingen geven. Inmiddels is een handvol Apeldoornse jeugdschakers doorgedrongen tot het eerste en tweede team van Schaakstad Apeldoorn en zijn diverse nationale jeugdtitels behaald.

Onder het ontwikkelen van schaaktalent verstaan we in dit boek het bereiken van de top van je eigen mogelijkheden. Prestatievermogen is de resultante van talent, trainingsomstandigheden, motivatie, fysieke conditie en mentale vaardigheden. Het boek is bedoeld voor trainers, coaches, organisatoren, jeugdschakers en hun ouders alsook andere geïnteresseerden. Velen van hen staan aan het begin van eenzelfde zoektocht als waaraan wij ooit begonnen.

Onze coachingsfilosofie is gericht op een grote eigen verantwoordelijkheid van jeugdschakers voor hun eigen ontwikkeling en resultaten. We menen dat een goede training bijdraagt aan een voorspoedige persoonlijke ontwikkeling. Op het bord is schaken een individuele sport. Daaromheen is schaken teamwork en een mogelijkheid om veel mensen te ontmoeten en inzichten op te doen. Schakers verschillen in talent, leeftijd, geslacht, karakter, motivatie, leerstijl, beschikbare mogelijkheden, opgedane ervaringen enzovoort. Dé schaker bestaat niet. Bepaalde adviezen in dit boek zijn meer of minder relevant in bepaalde ontwikkelingsfasen of voor bepaalde individuen. Als we beginnende schakers de tip geven verbale vuistregels te hanteren, zijn we ons er van bewust dat grootmeesters minder verbaal en vooral ruimtelijk denken. Soms moet je echter eerst iets expliciet in woorden leren om verder te kunnen komen, terwijl je dat later onbewust doet of leert nuanceren.

Dit boek geeft geen recepten, wel ingrediënten voor talentontwikkeling en het creëren van een schaakcultuur. Je kunt je aan de inhoud spiegelen en er van gebruiken wat voor jou nuttig is. Allerlei aspecten van schaakontwikkeling grijpen op elkaar in. Ontleden in elementen is ons inziens de meest toegankelijke manier om aspecten inzichtelijk te maken. Deze aanpak leidt er toe dat her en der herhaling optreedt. Het komt de leesbaarheid echter ten goede. Je kunt je niet doorlopend van een veelheid aan adviezen bewust zijn. Dat hoeft ook niet. Je kunt inzichten verwerken in je dagelijkse routines en dan maak je er op den duur vanzelf gebruik van. De informatie in dit boek dient als een springplank en een wegwijzer voor jeugdschakers die zich willen ontwikkelen. Ze kunnen samen met hun trainer, coach of ouders met die informatie hun eigen puzzel leggen. In het boek wordt herhaaldelijk afwisselend gesproken over trainer en coach. De functies lopen in elkaar over en worden vaak vervuld door dezelfde persoon. Gekozen is steeds voor de term die vooral aansluit op het besproken onderwerp.

Over de inhoud van dit boek hebben we gesproken met een groot aantal jeugdschakers, ouders, trainers, coaches en sterke schakers. We bedanken hen hiervoor hartelijk. We bedanken Willy Hendriks voor zijn toestemming om zijn artikel over SBSA Jeugdacademie over te nemen, Dharma Tjiam voor zijn bijdrage aan de Apeldoornse Analysevragenlijst, Yochanan Afek en Harold

van der Heijden voor hun studies, Arne Moll en Roeland Pruijssers voor hun partijanalyses, Henk Vinkes voor de vormgeving en Sipke Ernst voor zijn bijdrage aan de eindredactie. Eveneens bedanken we Fred Lucas, Cocky van Delft, Cobie Joustra en Ferdi Kuipers voor hun foto's. Foto's waar geen naam bij staat, zijn grotendeels gemaakt door Karel van Delft. Bovenal bedanken we Artur Joesoepov met wie we veel inspirerende gesprekken over de inhoud van dit boek hebben gevoerd.

Reacties zijn welkom via email aan schaaktalent@kvdc.nl.

Karel van Delft
Merijn van Delft

A - COACHING

A1 Topsport

A1.1 Vormende waarde

Topsport levert veel op zoals ervaringen, vriendschappen, prijzen, maatschappelijke waardering en mooie, soms paradoxale inzichten. Op jonge leeftijd een specialisme ontwikkelen heeft veel voordelen. Schaken draagt positief bij aan de vorming van mensen. Cognitieve vaardigheden als onderzoeken, rekenen en redeneren zijn ook in andere levensdomeinen van belang. Daarnaast worden sociale vaardigheden ontwikkeld zoals incasseringsvermogen, doorzettingsvermogen, respect voor jezelf en voor tegenstanders, gedachten formuleren en met anderen van gedachten wisselen. In groepjes trainen en samen toernooien bezoeken is leuk en stimuleert de ontwikkeling van cognitieve en sociale vaardigheden.

A1.2 Tijdsinvestering

Gemotiveerde jeugdschakers kunnen probleemloos tien tot ruim twintig uur per week schaken. Zeker als dit in plaats gebeurt van de twintig uur die veel jongeren voor de tv of met een spelcomputer doorbrengen. Dit geldt voor tieners en soms ook voor kinderen vanaf een jaar of acht. Vierjarigen kunnen de regels van het spel leren door af en toe een spelletje te spelen waarbij beide partijen één stuk krijgen en het de kunst is de pionnen van de tegenstander te slaan. Als de kinderen het leuk vinden, gaan ze uit zichzelf vaker schaken. Kinderen en jongeren kunnen veel meer aan dan vaak gedacht wordt en ze kunnen veelal prima zelf aangeven hoeveel tijd ze aan trainingen en zelfstudie kunnen en willen besteden.

Schaakstudie is inspirerend als de training afwisselend is, nieuwe inzichten en vaardigheden oplevert en sprake is van creatief denken, plezier en het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden. Dat geldt voor trainingen in groepsverband, maar ook voor individuele studie. Voorwaarde is dat het studiemateriaal en oefeningen aansluiten op de belangstelling en het ontwikkelingsniveau. Voor iedere vorm van topsport staat gauw twintig uur per week. Soms wordt dat als monomaan gezien. Dat is niet nodig als er een doordacht schema voor trainingen en wedstrijden is. Wie de top wil bereiken moet daar tijd in investeren. Een rekensom leert dat grootmeesters evenals andere topsporters zeker 10.000 uur in hun carrière hebben geïnvesteerd: tien jaar maal vijftig weken maal twintig uur.

A1.3 Prestatievermogen

Prestatievermogen is de resultante van talent, trainingsomstandigheden, motivatie, fysieke conditie en mentale vaardigheden. Ook toeval speelt een rol.

A2 Sociale omgeving

A2.1 Psychologie

Psychologie is de wetenschap die bestudeert hoe mensen denken, voelen en zich gedragen. Door denken, voelen en gedrag te bestuderen kun je het beter beschrijven, verklaren, voorspellen en beïnvloeden.

Inzichten die we aan de psychologie ontlenen kunnen we in het schaken benutten via

- efficiënter en effectiever trainen
- efficiënter en effectiever handelen tijdens partijen
- ontwikkelen van een stimulerende schaakcultuur

Trainers en coaches kunnen psychologische inzichten aan jonge schakers overdragen. Dat gebeurt het beste als het aansluit op eigen ervaringen, inzichtelijk en concreet wordt gepresenteerd, toepasbaar is en gedoseerd wordt gebracht. Jeugdschakers vinden psychologische inzichten vaak interessant. Als ze in groepstrainingen worden besproken wordt dat al gauw heel normaal gevonden en schamen jeugdschakers zich niet voor psychologische tekortkomingen. Net zo goed als je kunt praten over tekortkomingen in een openingsrepertoire kun je gezamenlijk tekortschietend zelfmanagement bespreken (zie ook paragraaf over zelfmanagement).

Een leuk spelletje is: noem een spreekwoord en vertel wat het met schaken te maken heeft. Bijvoorbeeld: Je moet de huid niet verkopen voordat de beer geschoten is. Vertaald naar een schaakpartij: blijf geconcentreerd ook al is de stelling objectief gewonnen. Nieuwe inzichten kan een trainer opschrijven in trainingsverslagen. De trainingsdeelnemers krijgen daardoor gaandeweg een checklist waaraan ze zichzelf kunnen spiegelen.

A2.2 Persoonlijke ontwikkeling

Het is goed als jeugdschakers zelfinzicht ontwikkelen en verantwoordelijkheden dragen. Dat draagt bij aan hun persoonlijke ontwikkeling en aan hun prestatievermogen op het schaakbord. Belangrijk is dat ambitieuze jeugdschakers zoveel mogelijk mede vorm geven aan hun eigen ontwikkeling. Daarbij horen dialogen met trainers en trainingspartners, maar ook activiteiten als zelf training geven aan beginners en artikelen schrijven voor het clubblad of een site. Door zelf les te geven of een partijanalyse te publiceren dwing je jezelf goed na te denken over je inzichten en dit onder woorden te brengen. Dat komt je inzicht en daarmee prestatievermogen ten goede. Bovendien is op lager niveau lesgeven een nuttige vorm van herhaling van allerlei thema's. Zelf lesgeven is belangrijk voor het ontwikkelen van sociale en communicatieve vaardigheden en draagt bij aan een reëel en positief zelfbeeld. Dat bevordert goed zelfmanagement tijdens partijen en het is ook in het dagelijks leven belangrijk om succesvol te kunnen zijn.

De Hongaarse psycholoog-pedagoog en schaaktrainer Laszlo Polgar, vader van drie succesvolle dochters, benadrukt eveneens dat het belangrijk is dat een

B - TRAINING

B1 Trainingen opzetten

B1.1 Structuur en cultuur

Begeleiding van jonge topsporters is niet alleen een kwestie van 'structuur', van regels en schema's. Zeker zo belangrijk is de 'cultuur': hoe gemotiveerd zijn alle betrokkenen en hoe gaan ze met elkaar om. Schaken kan een heel sociale activiteit zijn. Aan het bord ben je alleen, maar trainen kun je met anderen doen. Je stimuleert elkaar, leert van elkaar en neemt kennis van andere inzichten en benaderingen. Het kan ook heel leuk zijn. Het belangrijkste van schaken is toch dat je er plezier aan beleeft, zowel sociaal als intellectueel.

B1.2 Computer en internet

Vroeger was alles anders. Schakers keken schaaktijdschriften na op zoek naar nieuwe openingsvarianten en verzamelden soms openingsideeën in een kaartenbak. Partijen werden afgebroken na 40 zetten en op een ander moment verder gespeeld. De computer en internet hebben in ongeveer twee decennia de schaakwereld flink beïnvloed. De computer wordt op diverse manieren gebruikt door schakers. Er kunnen schaakprogramma's als Fritz op gebruikt worden. Tegen die programma's kan een schaker partijen spelen. Ook is het mogelijk partijen en stellingen te analyseren. In schaakprogramma's kunnen veelal databases met partijen en stellingen worden opgenomen. Ook is het mogelijk databases met eigen partijen of stellingen aan te maken. Goede schaakprogramma's beschikken tevens over een openingsboek. Schaakuitgeverijen publiceren cd-roms en dvd's met trainingsmateriaal. Het betreft onder meer becommentarieerde partijen, verzamelingen met tactische stellingen, eindspelstudies en videofilms waarop schaakmeesters partijen toelichten. Op internet kunnen schakers via computerschaakprogramma's wereldwijd tegen andere schakers spelen. Dat gebeurt via schaakservers als ICC of Playchess van Chessbase.

Schaaktrainers maken veelvuldig gebruik van computers. Ze ontvangen via internet partijen van hun pupillen in pgn-formaat en voeren deze in hun schaakprogramma in. Via een schaakprogramma kunnen ze makkelijk stellingen selecteren uit partijen en deze in diagramvorm weergeven op papier of opnemen in een tekst. De computer is ook nuttig bij het voorbereiden op tegenstanders. In databases (op cd-rom, dvd of via internet) staan partijen en daarmee het openingsrepertoire van veel spelers. Een schaakprogramma kan ook nagaan of er een tactisch lek zit in een beoogd speelplan.

Schaakorganisatoren maken eveneens veelvuldig gebruik van computers. Met

Dat kan op de volgende manier:

1. Speel de partij na en probeer het commentaar te begrijpen. Zetten en commentaar die je niet begrijpt, noteer je en leg je aan je trainer of een trainingspartner voor.
2. Speel de partij nogmaals door en noteer in je dagboek de twee of drie belangrijkste vuistregels (= opmerkingen met een algemene betekenis).
3. Speel de partij weer een keer door en 'voorspel' de zetten van de winnende speler. Noem daarbij steeds minstens één reden om een zet te spelen. Hierdoor toets je of je het spelverloop begrijpt en merk je welke fasen nog onduidelijk zijn. Zetten die je hebt begrepen, kun je namelijk makkelijk onthouden. Van zetten die je niet meer wist, lees je het commentaar nogmaals.
4. Belangrijke thematische stellingen sla je op in een computerbestand.

Door op zo'n actieve manier te leren, overdenk je beter wat er aan de hand is en maak je je kennis, inzichten en vaardigheden eigen. Het leidt er toe dat je de geleerde thema's ook zelf eerder kunt herkennen en de geleerde technieken zelf kunt gaan toepassen in je eigen partijen. Het is een intensieve manier van studeren, maar het levert wel wat op. Je kunt beter één partij grondig bestuderen en er echt wat van leren, dan meerdere partijen vrij vluchtig naspelen zonder dat je er wat van opsteekt.

Partijen van de oude meesters worden klassieke partijen genoemd. Garry Kasparov heeft de schaakhistorie beschreven in zijn prachtige serie 'My great predecessors'. Hieraan verwant is het genre toernooiboeken, met als bekendste voorbeeld 'Zürich International Tournament 1953' van David Bronstein. Pas recentelijk uitgekomen is 'Curacao 1962' van Jan Timman en 'San Luis 2005' van Alik Gershon en Igor Nor. Ook partijverzamelingen van 's werelds beste spelers zijn een dankbare bron van inspiratie. De bekendste in zijn soort is 'My 60 memorable games' van Bobby Fischer. Een moderne klassieker is 'Fire on board' van Alexei Shirov.

B3.7 Variantenberekening

Variantenberekening is feite tactiek voor gevorderden. Bij tactiek gaat het om het toepassen van basismotieven en wordt natuurlijk ook gerekend. Zodra er niet meer duidelijk sprake is van één duidelijk motief en het uitrekenen van varianten grilligere vormen aanneemt (zoals in de echte partij), wordt gesproken van variantenberekening. Beginnende spelers hebben nog niet de vaardigheid om diep te rekenen, maar naarmate ze zich als schaker verder ontwikkelen komt variantenberekening spelenderwijs steeds meer om de hoek kijken. Bij het uitrekenen van varianten speelt visualiseren een grote rol, oftewel het in je hoofd spelen van zetten. Hoe jonger je begint, hoe beter je de vaardigheid van het visualiseren onder de knie krijgt. Variantenberekening gaat in stappen:

1. Kandidaatzetten. Voordat je begint te rekenen moet je eerst op een rijtje zetten welke zetten in aanmerking komen. Jonge talentvolle spelers kunnen vaak goed rekenen, maar weten niet altijd even goed wat ze moeten uitrekenen. Dat is een kwestie van ervaring en op alle facetten van het schaken trainen. Naarmate je meer kennis en inzicht hebt, ontwikkel je een beter gevoel voor welke varianten cruciaal zijn.

C - ORGANISATIE & COMMUNICATIE

C1 Organisatie

C1.1 Topsport en breedtesport

Topsport en breedtesport zijn vaak gescheiden werelden. Dat hoeft niet altijd zo te zijn. Natuurlijk hoef je een zevenjarig meisje dat wekelijks op de schoolschaakclub een lesje volgt en een partijtje speelt niet te vermoeden met informatie over grootmeesterpartijen. Maar een simultaan met twintig andere kinderen tegen een sterke oud-leerling van de school kan toch wel heel erg leuk zijn. Kinderen verbazen zich er over dat zo'n jongen of meisje tegen zoveel tegenstanders kan spelen. Ouders die komen kijken vinden het ook een geweldige prestatie. De verbazing groeit bij het aanschouwen van een snelschaakpartijtje: dat die stukken zo snel over het bord kunnen gaan, het is wat! Nooit is er in Nederland zo massaal geschaakt als toen Max Euwe wereldkampioen werd. Het volk hing massaal aan de radio. We spreken over een tijdperk voor de pc, zelfs voor de televisie.

Hoewel vrijwel geen Nederlander het niveauverschil begrijpt tussen de wereldkampioen en de nummer duizend van Nederland kan een kampioen toch veel mensen stimuleren om sport te gaan beoefenen. Hoewel, niet iedereen is altijd op de hoogte. Grootmeester Artur Joesoepov, die lid is van Schaakstad Apeldoorn, bezocht een keer het stadhuis van zijn Duitse woonplaats. Hij noemde zijn naam en de ambtenaar fronste zijn wenkbrauwen. 'Joesoepov, Joesoepov...', dat is een bekende naam.' Als grootmeester knik je dan beleefd. 'Ah, ik weet het al', zei de ambtenaar. 'U bent natuurlijk de echtgenoot van de coach van het schoolschaakteam dat tweede van Duitsland is geworden!'

Veel topschakers vinden het een leuke ervaring af en toe een workshop aan gemotiveerde jeugdschakers te geven. Dat geldt voor de top van de lokale vereniging, maar ook voor meesters en grootmeesters. Om een partij te analyseren is belangstelling voor kinderen de belangrijkste didactische voorwaarde. Desnoods helpt iemand die wat meer didactische ervaring heeft. De kinderen vinden het een geweldige ervaring. Die topschakers willen vaak wel. Alleen, niemand vraagt hen dat. Dat vertelde ook grootmeester Jan Timman na een vraag waarom hij weinig betrokken is geweest bij het opleiden van jonge toptalenten. 'Niemand heeft mij dat gevraagd.' De auteurs van dit boek weten uit eigen ervaring dat hij daar jaren geleden al toe bereid was.

C2.3 Perscontacten

Via media als radio, tv, krant, huis-aan-huis blad, buurtkrantjes en internetsites kan een schaakorganisatie gratis publiciteit krijgen. Daardoor betreft een club meer mensen bij het schaken. Sponsors zijn geïnteresseerd in publiciteit. Een beproefd recept om de naam van sponsors in de media te krijgen, is de naam van de sponsor te verbinden met de naam van een club of evenement. Schaakstad Apeldoorn heeft bijvoorbeeld onder de artiestennamen BIS en Homburg Apeldoorn geacteerd. Het Apeldoorns weekeindtoernooi heet voluit ROC Aventus Open Apeldoorns Schaakkampioenschap. Publiciteit via media krijgt een schaakorganisatie door contact met journalisten. Het is praktisch eerst een persbericht te maken, vervolgens telefonisch of mondeling contact te zoeken met journalisten en dan een persbericht te versturen. Belangrijk is dat een organisator nadenkt over de vraag waarom een journalist zijn informatie zou willen ontvangen en bondig zijn boodschap vertelt. Een journalist is alleen geïnteresseerd als hij denkt dat zijn lezers of luisteraars daar in geïnteresseerd zijn. Dat kan het geval zijn als een bekende schaakmeester aan een toernooi deelneemt. Een journalist is op zoek naar nieuws. Dat is informatie die nieuw is voor mensen en waarin ze geïnteresseerd zijn.

C2.4 Persbericht

Een persbericht moet kort en krachtig zijn. De ontvanger moet antwoord krijgen op zes vragen: wie, wat, waar, waarom, wanneer en hoe. De informatie moet feitelijk zijn. Het persbericht moet een afzender en diens telefoonnummer en e-mailadres bevatten. Een journalist kan dan makkelijk contact opnemen als hij meer informatie wil hebben. Een mooi stuk proza schrijven heeft weinig zin. Journalisten schrijven een verhaal doorgaans toch op hun eigen manier op. In het geval van huis-aan-huis bladen nemen redacties soms wel integraal aangeleverde teksten over. Het is verstandig tijdig (twee weken van te voren) per telefoon persoonlijk contact te zoeken met journalisten om praktische afspraken te maken over het aanleveren van een persbericht dan wel een verslag van een evenement. Het is praktisch om een perslijst (met zo mogelijk de naam van een contactpersoon) te maken van media die mogelijk interesse hebben in schaakactiviteiten.

C2.5 E-mailberichten

Via e-mailberichten kan een organisatie op een goedkope en snelle manier contact onderhouden met relaties. Een voorbeeld is het wekelijkse e-mailbericht van Stichting Bevorderen Schaken Apeldoorn (SBSA). Het e-mailbericht heeft een vast format. Bovenaan staat het logo van SBSA en de titel 'SBSA e-mailbericht', gevolgd door het nummer van het bericht en de datum. In de regel daaronder staat vermeld dat vorige e-mailberichten na te lezen zijn op de internetsite van de stichting. Vanwege niet-Nederlands sprekende contacten staat er eerst een samenvatting in het Engels. Dan volgt een inhoudsopgave en een opsomming van bijlagen. Die bijlagen zijn veelal pgn-bestanden van interessante partijen die horen bij een artikel in het e-mailbericht. Redacteur van de SBSA-berichten is secretaris van de SBSA Karel van Delft. Hij schrijft

D - INTERVIEWS

D1 David Bronstein

'Onderzoeken, mogelijkheden ontwikkelen. Dat is schaken.'

'Je moet geen problemen oplossen, je moet ze creëren.' Dat zei grootmeester David Bronstein (72), die 8 oktober 1995 een gasttraining gaf in Apeldoorn. Een variantje goed uitrekenen is nuttig, maar bij schaken gaat het vooral om hoe je problemen benadert. Daar moet het ook bij schaaktrainingen om gaan. Door samen te onderzoeken en te discussiëren kun je je inzicht in het schaakspel vergroten en er vreugde aan beleven. Diverse sterke jeugdspelers deden aan de workshop mee: Tim Lammens, Merijn van Delft, Jochem Snuverink, Tim Rimmel, Dennis de Vreugt, Joyce Fongers, Joost Hoogendoorn, Vincent Deegens, Joost Mellegers en Jaap Houben. Voor de Apeldoornse Courant maakte Peter Boel een verslag en Schaakmaat-gasttrainer Dharma Tjiam was als toehoorder present. De training werd georganiseerd door Karel van Delft met financiële steun van oudpapierhandel Schrijver.

Bronstein bruist van ideeën over creativiteit en coaching. Groot respect toont hij voor Nederlands wereldkampioen Max Euwe. Met Euwe deelt Bronstein de drang anderen deelgenoot van zijn passie voor het schaakspel te maken. Over eigentijdse Nederlandse schaakcoryfeeën konden geen positieve uitlatingen worden genoteerd. Geld en punten, daar is het ze volgens Bronstein om te doen. Nee, dan Dr. Euwe, die hield tenminste van het schaakspel en wilde het de jeugd ook leren. 'Ik vraag ik me af of deze jongens hier zonder Euwe wel hadden leren schaken', zei Bronstein. Een weekend met Bronstein is overweldigend. Wat een energie heeft die man. En wat een begrip van het spel. Zonder dergelijk begrip schud je uiteraard ook niet zoveel partijen en stellingen uit je mouw die overeenkomsten vertonen met door de trainingsdeelnemers voorgelegde vraagstukken.

Ooit, in 1951, was Bronstein bijna wereldkampioen, maar omdat het 12-12 werd hield Botwinnik de titel. Wel heeft hij met 'Zurich 1953' het beste toernooiboek aller tijden op zijn naam geschreven. Dit boek is nog verkrijgbaar. Van de huidige generatie topschakers is Bronstein niet echt gecharmeerd. Ze bereiden zich uitentreuren voor en durven het vrijwel niet aan nieuwe wegen te bewandelen. Kasparov en Anand noemt hij ronduit 'gangsters', die het flikken om 1,5 miljoen dollar op te strijken voor partijen waarin nauwelijks iets uitgeprobeerd wordt. 'Nog nooit is het gebeurd tijdens een WK dat spelers in een volgende partij met verwisselde kleuren een vorige partij gingen naspelen en dan tot een slappe remise besloten.' Schandalig, vindt Bronstein, die meent partijen van Karpov leerzamer zijn dan van Kasparov. Helemaal onvoorstelbaar

E - BIJLAGEN

E1 Analysevragenlijst

Door eigen partijen te analyseren leer je van ervaringen. Dat levert inzichten op die je in de toekomst kunt gebruiken. Een analysevragenlijst kan helpen partijen grondig te analyseren.

Als je een partij analyseert moet je aan veel dingen denken. De belangrijkste punten komen in deze lijst aan de orde. Niet alle vragen zijn elke keer van toepassing. Analyseren van partijen kost tijd. Het voordeel is echter dat je ontdekt wat je sterke en zwakke punten zijn. Bedenk je dat je beter één partij goed kunt analyseren, dan tien vluchtig. Vul de vragenlijst eerst zelf in en bespreek hem dan met een sterke speler. Het is ook nuttig om een partij na afloop met je tegenstander te analyseren. Je tegenstander kan je wellicht bepaalde dingen uitleggen. Ook is het leerzaam omdat hij/zij misschien op een heel andere manier over de partij heeft nagedacht. Dit geldt ook bij gewonnen partijen! Op basis van je ervaringen kun je de lijsten nog aanvullen. Je kunt eveneens een lijstje aandachtspunten maken voor zaken waar je voortaan speciaal op wilt letten.

Schaaktechnisch

1. Welke opening werd er gespeeld? Speel je hem vaker? Waarom? Ken je de ideeën van die opening? Ken je de trucs ervan? Is het een rustige of een agressieve opening?
2. Tot welke zet kende jij de opening? (tip: kijk eens na wat er in openingsboeken over te vinden is).
3. Waren er opmerkelijke dingen in de opening? (bijv. zetverwisselingen, onnodig tempoverlies)
4. Over welke zetten heb je lang nagedacht? Waarom?
5. Door welke zetten van je tegenstander werd je verrast? Wat had je wel verwacht en wat had je daar op gepland?
6. Welke zetten van jezelf en je tegenstander vind je erg goed? Waarom? (je kunt dit in varianten beschrijven en/of in woorden). Heb je vooral actief (initiatiefrijk) of passief (afwachtend) gespeeld? Waarom?
7. Welke zetten van jezelf en je tegenstander vind je erg slecht? Waarom?

F – LEXICON

Aanraken is zetten	- als een speler een stuk aanraakt, moet hij daarmee spelen
Aanval	- activiteit gericht op aantasten vijandelijke stelling
Aanvalsdoel	- veld, pion, stuk, koning, waarop aanval is gericht
Achtergebleven pion	- pion die minder ver is en niet door andere kan worden gedekt
Activiteit	- werkzaamheid van stukken
Advanced Chess	- schaakvorm waarbij computers geraadpleegd mogen worden
Afbreken	- later voortzetten van een partij
Afruilen	- zie ruilen
Aftrekaanval	- stuk verplaatsen waardoor achterliggend stuk aanvalt
Aftrekschaak	- stuk verplaatsen waardoor achterliggend stuk schaak geeft
Afwisseling	- regelmatig andere dingen doen, belangrijk leerprincipe
Algebraïsche notatie	- notatiesysteem dat zetten via letters en cijfers codeert
Ambitie	- doel dat een speler wil bereiken
Analyse	- onderzoek van een stelling
Analysevragenlijst	- vragenlijst waarmee een stelling systematisch wordt geanalyseerd
Angstgegner	- zwakkere of gelijkwaardige tegenstander tegen wie slecht wordt gepresteerd
Arbiter	- scheidsrechter
Batterij	- twee stukken die op een lijn, rij of diagonaal staan en een combinatie mogelijk maken
Becommentarieerde partijen	- partijen met commentaar in woorden en/of varianten
Bedenktijd	- de hoeveelheid tijd die een speler voor een partij heeft
Bekerwedstrijden	- wedstrijden in een afvalsysteem, alleen winnaars gaan door
Berekenen	- uitrekenen waar een variant of combinatie toe leidt
Besluitvaardigheid	- beslissingen kunnen nemen
Bewegelijkheid stukken	- hoeveelheid ruimte die stukken hebben om te verplaatsen
Bind	- grip op de stelling die gepaard gaat met ruimtevoordeel
Blindschaken	- spelers zien het bord en de stukken niet, moeten dit in hun hoofd verbeelden
Blitz	- snelschaken
Blokkade	- een pion van de tegenstander stoppen door een stuk op het veld er voor te zetten
Blunder	- grove fout die groot nadeel oplevert
Bord	- het speelveld dat uit 64 velden bestaat
Buchholz	- criterium om eindranglijst te bepalen
Bye	- vrije ronde
Caissa	- godin van het schaken
Centraliseren	- stukken in het midden van het bord zetten
Centrum	- de middelste vier velden van het schaakbord
Chessbase	- Duitse schaakuitgever
Clubblad	- blad dat een club uitgeeft onder de leden
Coach	- begeleider van een speler
Combinatie	- geforceerde zettenreeks met als doel voordeel behalen
Compensatie	- materieel nadeel dat door andere factoren wordt gecompenseerd
Competitie	- wedstrijdssysteem waarin individuen of teams tegen elkaar spelen
Componist	- iemand die een studie creëert